

סימן יא

שיטת הרמב"ם במעמדו של מחוסר כיפורים

פתיחה

בסימן הקודם התבארו סוגיות הגמרא ושיטות הראשונים בעניין מעמדו של מחוסר כיפורים בכלל, ויכולתו להצטרף לפסח הבא בטומאה בפרט. בסימן הנוכחי תיבחן שיטת הרמב"ם בעניין זה. ישנם שני מקורות עיקריים המטים לכך שהרמב"ם נקט שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי: (א) הרמב"ם כתב מחוסר כיפורים שנכנס למחנה ישראל פטור ממלקות. (ב) המפרש להלכות קידוש החודש כתב בשם הרמב"ם בפירושו לתלמוד שמחוסרי כיפורים מצטרפים לפסח הבא בטומאה. בסימן זה ייבחנו מקורות אלו וכן מקורות נוספים בדברי הרמב"ם ומפרשיו, בניסיון להגיע להכרעה בשאלה: האם לדעת הרמב"ם מחוסר כיפורים כזב דמי או שלא?

א. דברי הרמב"ם בהלכות קרבן פסח ובהלכות ביאת המקדש

דברי הרמב"ם בהלכות קרבן פסח

הרמב"ם לא כתב בפירוש מה הדין בהצטרפות מחוסר כיפורים לפסח הבא בטומאה, אלא כתב רק את הדברים הבאים (ה' קרבן פסח ז, ח):
פסח שהקריבוהו בטומאה – הרי זה נאכל כטהור, שמתחילתו לא בא אלא לאכילה. ואינו נאכל לכל טמא אלא לטמאי מת שנדחית להם הטומאה הזאת, ולכיוצא בהם מטמאי מגע טמאות, אבל הטמאים שהטומאה יוצאה עליהם מגופם, כגון זבים וזבות נדות ויולדות ומצורעים – לא יאכלו ממנו. ואם אכלו, פטורין.

פסח לה' | סימן יא
שיטת הרמב"ם במעמדו של מחוסר כיפורים

בספר בד קודש (ח"א סי' מז ד"ה והנה בכריתות; וכן בספרו שיעורי הגרב"ד על מסכת סנהדרין [מהד' תשס"ז] עמ' רנה, לדף יב, א אות שכו ד"ה אמנם) למד מפשטות דבריו שלא הותרו אלא טומאות מגע, ולא טומאת מחוסר כיפורים. שהרי אם היה סבור הרמב"ם שגם מחוסר כיפורים הותר, היה לו לומר זאת, שהרי טומאתו אינה טומאת מגע. ויש לדין זה מקור בגמרא (כריתות י, א), ועל כרחך הסיבה לכך שהרמב"ם לא הביאו, היא שלא סבר כן להלכה.

אמנם נראה שיש מקום להשיב ולומר שמכיוון שבגמרא בכריתות נאמרו שלושה פירושים לדברי הברייתא, ואין הכרע מה מהם הוא הנכון, לכן לא כתב הרמב"ם שהפסח נאכל למחוסר כיפורים. ואע"פ שלהלכה נדחו הפירוש הראשון והשלישי משום דאתו כיחידאי, ואף אם להלכה נקט הרמב"ם שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, מכל מקום ידוע שאין דרכו של הרמב"ם להביא דין שלא מפורש בתלמוד. ובנידון דידן ייתכן שההכרעה שמחוסר כיפורים אוכל מפסח הבא בטומאה אינה מפורשת בתלמוד אלא נלמדת מכללא, ולכן לא הביאה הרמב"ם. ובר מן דין, כבר התבאר לעיל (עמ' רצ) ששאר ההבנות בגמרא בכריתות בדברי התוספתא אינן סותרות לעצם הדעה שמחוסר כיפורים אוכל בפסח הבא בטומאה, ומעתה גם אם ראה בהן הרמב"ם עיקר, אין הדבר משליך על הנידון דידן.

והיה מקום לדחות זאת, ולומר שהלשון 'ולכיוצא בהם מטמאי מגע טמאות', **שוללת** באופן ברור את מחוסר כיפורים, דאין טומאתו טומאת מגע, ונמצא שהרמב"ם נחית לדין מחוסר כיפורים ומכריע בו, על אף שאין הדבר נעשה בפירוש. ודרכו של הרמב"ם אמנם להשמיט דינים שלא כתובים בפירוש, אך לא ייתכן שיכתוב בפירוש דבר השולל את הדין הנכון. ואולם, נראה שאין לדחות כן, שהרי למ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, הרי שטומאתו כטומאת מגע ממש, וכפי שהתבאר לעיל. וממילא הגדרה זו של הרמב"ם אינה שוללת אותו, אלא אם כן נוקטים שהוא כזב. כללו של דבר, נראה שאין בדברי הרמב"ם הללו הכרע לנידון דידן.¹

1. שו"ר שכן העיד הגרב"ד (סנהדרין שם ד"ה והנה) בשם החזו"א: 'והנה סתם לנו הרמב"ם ולא פירש מה דינם של טבול יום ומחוסר כיפורים דזב. ושאלתי זאת קמיה דמרן החזו"א זצ"ל,

קשיים בפסקי הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש

והנה, כתב הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ג, ט):

נכנס המצורע להר הבית, לוקה שמונים; אבל טמא מת או טבול יום שנכנס לעזרת נשים, או מחוסר כפורים שנכנס לעזרת ישראל – אף על פי שאינו לוקה, מכין אותו מכת מרדות.

והשיגו הראב"ד:

אמר אברהם, זה שבוש, דמחוסר כפורים שנכנס למחנה שכינה דהיינו משער נקנור ולפנים, יש בו כרת. ובתוספתא דכלים (א, י) תניא: כל הטמאים שנכנסו לפנים משער ניקנור, אפילו הם מחוסרי כפרה, הרי אלו חייבין על זדון כרת ועל שגגתן חטאת.

יש לציין גם לגמרא במנחות כ"ז, המחייבת מחוסר כיפורים שנכנס לעזרה.

עוד כתב הרמב"ם (שם ד, ד): 'מחוסר כפורים שעבד, אף על פי שעבודתו פסולה וחלל, הרי זה פטור'. וגם בזה השיגו הראב"ד:

אמר אברהם: והא אמרינן במכות (ח, ב): 'עוד טומאתו בו', לרבות מחוסר כפורים. ועוד, מבהונות של מצורע, דאמרינן בזבחים (לב, ב): עשה שיש בו כרת הוא, וכל שכן בביאת כולו. ועוד, 'יוטהורה' [יוטהרה] כתיב ביולדת, מכלל דעד השתא טמאה היא (שם יט, ב). ואמרינן בזבחים (יז, ב): מחוסר כפורים דזב כזב דמי. ובתוספתא דזבחים (יב, ח) מונה אותו עם אותן שבמיתה.

מפרשי הרמב"ם: הרמב"ם פסק דמחוסר כיפורים אינו כזב ולכן היקל

הרדב"ז (שו"ת ללשונות הרמב"ם הל' ביאת המקדש ד, ד-ה), וכן מהר"י קורקוס והכס"מ (הל' ביאת המקדש ג, ט; ד, ד), ביארו שהרמב"ם פסק שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, ולכן דחה להלכה את המקורות שציין להם הראב"ד, דהם אתו כמ"ד מחוסר כיפורים דזב כזב דמי. ובדומה כהבנת רש"י

ואמר לי דאין הכי נמי, הרמב"ם השמיט דין זה, ואין לנו הכרע היאך סבירא ליה להלכה. וצ"ע אמאי השמיט דין זה. ולפי האמור אכן אין הכרע, אלא שיש מקום להבין את השמטת הרמב"ם.

שלא

פסח לה' | סימן יא
שיטת הרמב"ם במעמדו של מחוסר כיפורים

הני"ל (עמ' רצו ואילך), וכפי שהתבארה בתוס'. והרמב"ם פסק דלאו כזב דמי מפני הגמרות במעילה ובסוטה. וציינו גם לדברי הר"ש הני"ל.² וכן הסכים הערוך לנר (כריתות י, א ד"ה אמר רב אשי). אף הגרי"ז מבריסק (הל' קידוש החודש ד, ו ריש ד"ה והנה, וכן שם ד"ה אמנם) כתב בסתמא שקיי"ל דמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, ואולי הסתמך על דברי הרמב"ם הללו. ודברי הגרי"ז הובאו בהסכמה בשיעורי ר' שמואל רוזובסקי (סנהדרין יב, א אות קנה).

ואולם, לכאורה נראה שאין מזוז בדבריהם, שהרי בנזיר מ"ה נאמר בפירוש שאף למ"ד טבול יום דזב לאו כזב דמי (וקל וחומר למחוסר כיפורים), אסור מדאורייתא למחוסר כיפורים להיכנס למחנה שכינה, וכן מפורש גם בתוספתא דכלים וכפי שציין הראב"ד, ואם כן עדיין קשה למה פטרו הרמב"ם מכרת ואפילו מלקות לא חייבו. וכעין זה הקשה החכם צבי (סי' קסב).

הוכחת הערוך לנר שמחוסר כיפורים מותר בכניסה למקדש מן התורה

והנה, לעיל (עמ' רג) נזכרה מחלוקת ר' יוחנן ור"ל בדבר מקור האיסור לאכול קדשים בטומאה (מכות יד, ב). ובהמשך הסוגיה שם, נאמר שלפי ר' יוחנן הפסוק 'בכל קדש לא תגע' מתייחס נגיעה בתרומה. והקשו התוס' (ד"ה ההוא):
דאיך קאמר ר' יוחנן דקרא דכתיב ביה 'קדש', דמיירי בתרומה? ויש לומר משום דגבי האי קרא כתיב 'עד מלאת ימי טהרה', ובקדשים עד לאחר כפרה.

וכתב הערוך לנר (מכות שם ד"ה בא"ד בקדשים):

קצת קשה, הרי 'ואל המקדש לא תבא' סמוך יותר לעד מלאת, ולכנוס למקדש ודאי לא מותרת עד דמייתי כפרה. וי"ל דדעת התוס' כשיטת הרמב"ם שפסק

2. והריק"ו הביא 'ראיה גמורה לשטת רבינו', מהאמור בגמרא (פסחים לה, א): 'אמר רב שימי בר אשי, אף אנו נמי תנינא: טבל ועלה אוכל במעשר. העריב שמשו אוכל בתרומה. בתרומה אין, בקדשים לא. אמאי? טהור הוא! אלא מעלה, הכא נמי מעלה'. הרי שמחוסר כיפורים נקרא 'טהור', ולהיפך מהגמרא בזבחים י"ט שקראה לו 'טמא'. אך לכאורה אין מזה הכרח, דנראה שרב שימי מתייחס למחוסר כיפורים כאל טהור רק משום שהוא אוכל בתרומה, ולא נראה שהוא בא ללמדנו מה גדרו בנדון דידן, שאליו לא נחית כלל וכלל.

פסח לה' | סימן יא
שיטת הרמב"ם במעמדו של מחוסר כיפורים

בהלכות ביאת המקדש (ג, ט) דמחוסר כפורים אינו אסור לכנוס לעזרה, רק מדרבנן, ודלא כהראב"ד שהשיגו שם וסבירא ליה שחייב כרת וכו'. ולכאורה מכח קושית התוס' דכאן, גם כן ראייה לשיטתו [=של הרמב"ם].

מדברי הערוך לנר עולה שהבין שלשיטת הרמב"ם אין כל איסור מן התורה במחוסר כיפורים. ואולם לכאורה, אם היתה כן דעת הרמב"ם, הוא לא היה פוסק שעבודתנו פסולה. ועד כאן לא נחלקו אלא אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי או לא, אך כ"ע מודו שיש משמעות מן התורה לטומאתו של מחוסר כיפורים, ולדברי הערוך לנר יוצא שאין כלל מושג כזה מדאורייתא, וזה קשה לכאורה. וגם קשה טובא מהגמרא בנויר מ"ה שהביאה דרשה מפסוק לאיסור כניסת מחוסר כיפורים לעזרה. ושמא אין כוונת הערוך לנר לגדר קיצוני כל כך, אך סוף סוף זה מה שיוצא לכאורה מניתוח פשוט של דבריו. וצ"ע.

ובאמת נראה שלא עלה על דעת התוס' לומר שמחוסר כיפורים נחשב מן התורה כטהור גמור שמותר לו להיכנס לעזרה, ויש לבאר דבריהם באופן אחר. הנה הערוך לנר עצמו הודה שהקושי אינו גדול, והיינו משום שסוף סוף ייתכן שר' יוחנן תולה את האכילה בקודש בטבילה, ואת הכניסה למקדש בכפרה, אע"פ שאין הדבר מרווח. ובר מן דין, נראה שיש ליישב באופן נוסף: הערוך לנר בקושייתו הניח שמחוסר כיפורים מותר בתרומה, ולכן הוצרך לפרש שהפסוק מתייחס לטבול יום ולא למחוסר כיפורים. אך נראה שדברי ר' יוחנן אינם כפופים להנחה הזו, וניתן להבין שלפי ר' יוחנן מחוסר כיפורים אכן אסור בתרומה. ואע"פ שלהלכה קיי"ל שמחוסר כיפורים מותר בתרומה, אין הדבר קשה כלל, שהרי ברור שלהלכה התקבלה הבנת ריש לקיש בפסוק זה (ולכך יודה גם הערוך לנר, שהרי להלכה מחוסר כיפורים מותר בתרומה), ור' יוחנן לא בא לטעון שהיא אינה נכונה. הוא רק טען שהיא איננה מוכרחת, ושאי אפשר לראות בה מקור מבורר לאיסור אכילת קדשים בטומאת הגוף.

יישוב השגת הראב"ד: לפי הרמב"ם אין מלקות על איסור שלא נכתב בפירוש בתורה

והנה, בנוזיר מ"ה נאמר שמחוסר כיפורים מתרבה לאיסור כניסה לעזרה מדרשת הפסוק (במדבר יט, יג): 'כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההיא מישראל כי מי נדה לא זרק עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו', ודרשו בגמרא: 'טמא יהיה, לרבות טבול יום. עוד טומאתו בו, לרבות מחוסר כפרה'.

וכתב האור שמח (פ"ג שם):

אמנם הך דדריש מעוד טומאתו, סבר רבינו דרק לאיסור איתרבאי, ולא לענין חיוב, וכשיטתו בכל היוצא מן הטמא, יעוין פ"ג מהלכות מאלות אסורות.

נראה שכוונתו לפסק הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות ג, ו):

אף על פי שחלב בהמה טמאה וביצי עוף טמא אסורין מן התורה, אין לוקין עליהן [...] והרי האוכל אותן כאוכל חצי שעור שהוא אסור מן התורה ואינו לוקה.

וכן שיטת הרמב"ם במקומות נוספים, שאין לוקים על איסור שלא נכתב בפירוש בתורה, דאינו לאו גמור (יעוין בארעא דרבנן מהד"ק אות ט סי' רסג, ערך טהרה). בכך סרו מעל הרמב"ם הקושיות מהגמרא בנוזיר ובמכות ח', דהדרשות שנאמרו שם נכונות, ובאמת יש איסור תורה על כניסת מחוסר כיפורים לעזרה, אך אין מלקות על איסור זה. ובאבן האזל (הל' ביאת המקדש פ"ג שם) הוכיח עוד כתירוץ זה, ממה שכתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה ז, יז-יח) בנוגע לאיסור טבול יום בעזרת נשים: 'ואיסור זה מדבריהם, אבל מן התורה מותר טבול יום להכנס במחנה לוי', ואילו לגבי איסור מחוסר כיפורים בעזרה, שהובא שם בסמוך, לא העיר ולא הסתייג.

לפי זה יש ליישב גם את קושיית הראב"ד מזבחים י"ט, שכן נאמר שם כך: 'מחוסר כיפורים מנלן? אמר רב הונא: אמר קרא יוכפר עליה הכהן וטהרה', טהרה מכלל שהיא טמאה'. ונראה שגם מקור זה יוסבר על ידי הרמב"ם כאיסור

פסח לה' | סימן יא
שיטת הרמב"ם במעמדו של מחוסר כיפורים

תורה שאינו מפורש, ולכן אין מלקות. ובאמת הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ד, ה) הביא דרשה זו בשינויים קלים, מיד אחרי שכתב שמחוסר כיפורים שעבד חילל ואינו לוקה.

לפי כל האמור נראה שעיקרון זה היה כה חזק בעיני הרמב"ם, עד שהיה די בו כדי להעמיד את דברי התוספתא המחייבים על איסור זה שלא אליבא דהלכתא. ונראה שלכך התכוון האור שמח.

לפי כל זה, בטלה האפשרות ללמוד מפסקי הרמב"ם הללו מה דעתו בעניין מחוסר כיפורים דזב כזב דמי.

ביאור הדברות משה לסברה לחלק בין טבול יום למחוסר כיפורים

בדברות משה (יבמות פ"א ס"י ז ענף ג) עמד על כך שהקולות של הרמב"ם לא נאמרו אלא במחוסר כיפורים, אך בטבול יום מודה גם הרמב"ם שחייב (כן משמע מדברי הרמב"ם בהל' ביאת המקדש ג, ט שכתב שטבול יום שנכנס לעזרת נשים פטור ומחוסר כיפורים שנכנס לעזרה פטור, ומשמע שטבול יום שנכנס לעזרה חייב, וכן מפורש בדברי הרמב"ם שם ד, ד).

וביאר הדברות משה דטבול יום נקרא בתורה **טמא**, שנאמר בפסוקים רבים 'וטמא עד הערב'. לעומתו, מחוסר כיפורים לא נקרא טמא, אלא רק **נשלל מהכינוי טהור**, בפסוק 'וכיפר עליה הכהן וטהרה'. ודקדק הרמב"ם בלשונו (שם ד, ה) וכתב: 'ומנין שעבודתו פסולה? שנאמר 'וכפר עליה הכהן וטהרה', מכלל שעדיין לא נגמרה טהרתה', ושינה מלשון הגמרא: 'טהרה מכלל שהיא טמאה'. ולפי זה דן שם דמחוסר כיפורים אינו נחשב כטמא, אלא רק חלים עליו איסורים שחלים על טמא, בניגוד לטבול יום שנחשב כטמא. עכ"ד. והדברים מתאימים ומשלימים לאמור לעיל, ומבואר שהסיבה שמחוסר כיפורים אינו לוקה היא שאיסורו לא נאמר בפירוש בתורה, מה שאין כן טבול יום לא רק נאסר, אלא גם נכלל בכלל הטמאים שאיסורם מפורש, ולכן לוקה.

שלה

ביאור הסדרי טהרות לסברה שבחילוק זה

באופן נוסף ביאר הסדרי טהרות (כלים נג, ב במרכז הדף) את החילוק בין טבול יום למחוסר כיפורים: טבול יום הוא מצב ששייך גם בטמא מת, ואפשר לראות את הפסוק ככוללו בכלל טומאת מת, שהיא נושא הפרשה. לעומת זאת, מחוסר כיפורים לא שייך כלל לטומאת מת ולאפר פרה, והתייחסות הדרשה אליו היא עקיפה, ולכן אינו לוקה לדעת הרמב"ם.

עדיין קשה משתי התוספתות

ואחר כל זאת, עדיין קשה מהתוספתא דכלים שכתבה בפירוש שמחוסר כיפורים שנכנס למקדש חייב כרת וחטאת, ומהתוספתא דזבחים שכתבה שמחוסר כיפורים שעבד חייב, ומקורות אלו לא יכולים בשום אופן לעלות בקנה אחד עם דברי הרמב"ם, ולא ברור למה דחאם להלכה, וכנ"ל. וצ"ע.

סתירה מובהקת בדברי הרמב"ם

מלבד כל האמור, הרמב"ם עצמו כתב (הלי' סנהדרין יט, ב) שמחוסר כיפורים שעבד חייב מלקות. והרדב"ז (שו"ת ללשונות הרמב"ם הלי' ביאת המקדש ד, ד-ה) ומהר"י קורקוס (הלי' ביאת המקדש ט, יא) ואחרונים רבים בעקבותיהם כתבו שטעות סופר היא וצריך לגרוס 'מרובה בגדים' או 'יתר בגדים', שגם השמטתו מרשימת מחויבי מלקות אינה ברורה, וכפי שעמדו על כך האחרונים. ואולם, בכל כתבי היד והדפוסים הגרסה היא כלפינו. ובערוה"ש העתיד (סנהדרין ס, יד) כתב שהרמב"ם חזר בו, וגם זה לכאורה דוחק גדול, דהיה לו לרמב"ם להשוות מידותיו. וצ"ע. ולפי זה אף אם נקבל את פירוש הכס"מ ברמב"ם, הרי שלא ניתן לייסד ממנו שיטה מסודרת, כל עוד עומדת סתירה זו בעוכרינו. ועל כרחנו אין הכרע בדעת הרמב"ם.

ב. דברי המפרש להלכות קידוש החודש בשם הרמב"ם

מדברי המפרש להלי' קידוש החודש בשם הרמב"ם מוכח כמ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי

והנה, נאמר בגמרא (סנהדרין יב, א): 'תנו רבנן: אין מעברין את השנה מפני הטומאה'. וכן פסק הרמב"ם (הלי' קידוש החודש ד, ו):

שלו

פסח לה' | סימן יא
שיטת הרמב"ם במעמדו של מחוסר כיפורים

אין מעברין את השנה לא מפני השלג, ולא מפני הצנה, ולא מפני גליות ישראל שעדיין לא נעקרו ממקומם; ולא מפני הטומאה, כגון שהיו רוב הקהל או רוב הכהנים טמאים – אין מעברין את השנה כדי שיהיה להם פנאי לטהר ויעשו בטהרה, אלא יעשה בטומאה. ואם עיברו את השנה מפני הטומאה, הרי זו מעוברת.

על כך כתב המפרש להלכות קידוש החודש, רבינו עובדיה בן דוד (שם):
כתב הרב הגאון רמז"ל: אם תשאל היכי דמי טומאה זו שתשאר עליהן יותר מחדש אדר שבו מעברין עד הפסח, והא אין לנו טומאה יותר מז' ימים. ושמענו שפירש טעם זה רבינו האי ז"ל פירוש יפה, ורבינו יהוסף הלוי לא עמד על מה שפירש רבינו האי ז"ל, מיהו אמר שיתכן זה בשנה **שלא מצאו בה אפר פרה אדומה** כדי שיטהרו, וכיון שלא מצאו טמאים הם ולא הטהרו, וס"ד מעברין אותה שמוסיפין חדש בה כדי לחפש בו פרה אדומה לטהר אותן, קמ"ל דלא, ואם עברו אינה מעוברת, קמ"ל.
וני"ל לפי עני"ד שיתכן זה כגון **שיהיו מחוסרי כפרה ולא היתה כפרתם ראוייה ליקרב אלא לאחר הפסח**; מהו דתימא מעברין עד שיגיעו אילים של מחוסרי כפרה ליקרב, קמ"ל דלא. **זה נוסח דבריו ז"ל בפירוש בגמרא שלו.**

לפי זה מוכח שדעת הרמב"ם כמ"ד מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, שהרי פסק שאין מעברים את השנה מפני הטומאה אלא עושים בטומאה, ואי איתא לדברי המפרש בשמו, אזי פסק זה מתייחס למחוסר כיפורים.

בשער המלך (הלי' ביאת המקדש ד, יז) הקשה על דברים אלו, שהרי טומאות היוצאות מן הגוף לא הותרו בציבור. וכן הקשו האברהם יגל (הכהן); על הרמב"ם הלי' קה"ח שם, הקובץ על יד (טריביטש; על הרמב"ם הלי' קה"ח שם),

3. בשם ישמעתי מקשים משם חכמי צפת.

4. וכתב ליישב שרוב הציבור טמאים ומיעוטם מחוסרי כיפורים, והטעם לעבר הוא משום שבמצב זה מחוסרי הכיפורים אינם עושים פסח שני. וזהו דוחק בלשון המפרש בשם הרמב"ם, ויש להעיר על הבנה זו גם מצד עצמה, ואכמ"ל.

פסח לה' | סימן יא
שיטת הרמב"ם במעמדו של מחוסר כיפורים

הפתחי שערים (הארענבלאסס; דרוש י [=דרוש ז לשבת הגדול] עמ' מד ד"ה ובזה⁵), המנחת חינוך (מצווה ד אות כה) והשארית נתן (לוברט; על הרמב"ם הל' קה"ח שם).

והנה, לכאורה יש לתמוה על כך שבדברי כל האחרונים הללו לא נזכר כלל דבר המחלוקת בעניין מחוסר כיפורים דזב, והם נקטו בהחלטיות שטומאתו אינה דחוייה בציבור, שהרי לפי המתבאר, שפיר יש לומר בדעת הרמב"ם שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, וטומאתו נדחית בציבור, ולכן אין מעברים את השנה כדי להימנע מעשיית פסח בעוד הציבור מחוסרי כיפורים, ולא קשיא מידי. ואכן, כך כתבו הויקן יוסף (בורגיל; אות ג' מערכת גאולה סי' טו, מג ע"ג סד"ה והאיר), האור שמח (הל' קידוש החודש שם), הגרי"ז מבריסק (הל' קידוש החודש ד, ו; בדפי הספר ד ע"ג - ה ע"ד) ור' אריה לייב מאלין (חידושו ב, ט ד"ה ולפ"ז). ולכאורה נראה שהמחלוקת בעניין מחוסר כיפורים דזב נשמטה משאר האחרונים הנ"ל, ולכן המה ראו כן תמהו. ואולם מדובר בגדולי עולם, מרי דכולא תלמודא, וקשה לומר שנשמטה מהם, וצ"ע.

קשיים גדולים בדברים אלו

ואולם, נראה שיש כמה קשיים בפירוש שכתב המפרש בשם הרמב"ם: ראשית, מפשט הדברים משמע שאין כאן טומאת מת אלא רק טומאת מחוסר כיפורים, ודוחק לומר שהברייתא התייחסה למקרה שרוב הציבור מחוסרי כיפורים, דמקרה כזה אינו שכיח כלל. וצריך לומר שמדובר על מקרה שרוב הציבור טמאי מת ויש בתוכם מחוסרי כיפורים, ועליהם נסוב הדיון. ואולם גם זה קשה, שהרי מחוסר כיפורים אינו יכול להקריב קרבנותיו בטומאת מת, דאין הם קרבנות ציבור. וצריך לומר שכל העם טמא בטומאת מת חוץ ממחוסרי הכיפורים, וזה דוחק גדול מנשוא. ובר מן דין, אם נאמר כך, הדרה קושיה לדוכתה: הרי טמאי המת יכולים להיטהר, ואז בכל מקרה לא תהיה תקנה למחוסרי הכיפורים, ולכ"ע צריך לעבר את השנה.

5. וכתב ליישב שאומרים הואיל ואשתרי אשתרי, דהיינו שהואיל שטומאת מת דחוייה בציבור, גם הטומאות היוצאות מן הגוף נדחות. ואולם לקמן (סי' יב) יתבאר שאין לומר הואיל אלא כשהטומאות היוצאות מן הגוף התחדשו בערב פסח, ולא כשהתחדשו קודם לכן כבנידון דידן.

פסח לה' | סימן יא
שיטת הרמב"ם במעמדו של מחוסר כיפורים

שנית, אם פירוש זה הוא הנכון בגמרא, לא מובן למה לא נאמרה בגמרא שום התייחסות לדעה שמחוסר כיפורים אינו אוכל בפסח הבא בטומאה. שהרי הגמרא הסבירה מאי איכא בין מ"ד מעברין מפני הטומאה ובין מ"ד אין מעברין, ואם כפירוש זה, מדוע לא הועלה ההסבר שפליגי באכילת מחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה?

שלישית, בגמרא נאמר שחזקיהו עיבר את השנה מפני הטומאה, ומתיאור הדברים בתנ"ך (דבה"ב פרק ל) לא נראה כלל שסבלו מבעיית מחסור בכבשים, אלא נראה שרק הטומאה עצמה היתה בעוכריהם. ובמפורש נאמר (שם, יח): 'כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו', ומפסוק זה למדה הגמרא שחזקיהו עיבר את השנה מפני הטומאה, ולפי דברי המפרש צריך לומר ש'מרבית העם' היו מחוסרי כיפורים, וזה כמעט ולא ייתכן וכנ"ל. זה גם סותר למה שהתבאר שהציור הוא ברוב טמאי מתים ומיעוט מחוסרי כיפורים.

רביעית, מדברי הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ד, יח) משמע שעיבורו של חזקיהו היה מפני טומאת מת, שכן כתב לעיל מינה (שם, יב) שאין נדחית בציבור אלא טומאת מת בלבד, ולא שאר הטומאות, ודבריו בעניין עיבורו של חזקיהו נאמרו כהמשך לכך.

פקפוק על ייחוס פירוש זה לרמב"ם

ובאמת אין זה ברור שגושפנקא דהרמב"ם חתים על דברים אלו. כבר כתב הרב קאפח בביאורו על הרמב"ם (שם אות ה): 'וברור שהם דברי איזה רמב"ם שאינו בקי בהלכה, כי אין אילים במחוסרי כפרה, אלא כבשים במצורע'. ודבריו נכוחים, כמבואר ברמב"ם הבקי בהלכה (הל' מחוסר כיפורים א, ג). וכבר קדמו האור שמח (הל' קידוש החודש שם) בתמיהה על אזכור האילים.

ולא זו בלבד שנפלה בדברים אלו טעות בסיסית, אלא שעצם הציור שבו אין כבשים למצורעים אך יש אפשרות לעשות פסח הוא מתמיה, שהרי הפסח בא מן הכבשים ומן העזים, ואיככה יש כבשים לפסח אך אין כבשים למצורעים. וצריך

שלט

פסח לה' | סימן יא
שיטת הרמב"ם במעמדו של מחוסר כיפורים

לומר שהיה מחסור רק בכבשים, אך היו מצויים גדיים⁶ רבים, שראויים לפסח ולא למחוסר כיפורים, וזה דוחק.

יש לסייע לכך גם מלשונות קטע זה, שבאופן עקבי אין מתאימות לדרכו של הרמב"ם: הלשון 'שלא מצאנו' מתייחסת לפרה, כאשר נושא המשפט הוא האפר, ואין דרך הרמב"ם בשגיאות כתיב כאלה. בנוסף, לא מצאתי אפילו פעם אחת שימוש בלשון 'עניות דעתי' או 'עניות דעתנו' בכתבי הרמב"ם, והוא משתמש תמיד בלשונות אחרות. גם המילה 'ראוייה' בכפל י' אינה מצויה ברמב"ם, ומצאתיה רק פעם אחת בכתביו (שו"ת סי' מא), לעומת מאות פעמים שכתב ב' אחת.⁷ ודרכו של הרמב"ם לכתוב 'וצ"ל' אחר הזכרת שמו של רב האי גאון,⁸ ולא להסתפק ב'ז"ל'. ואף שלשונות אלו אין מכריעות כלל מצד עצמן, וגם לא ברור שאינן מעשה ידי המעתיק או המתרגם, מכל מקום הן מצטרפות ומסייעות לפחות מעט לפקוק הענייני בדברים אלו ובייחוסם לרמב"ם.

העולה מכל האמור: אין הכרע בדעת הרמב"ם בשאלת מעמדו של מחוסר כיפורים

סיכומו של דבר, דעת הרמב"ם לא נפשטה. אמנם הדיון בדעת הרמב"ם נטה יותר לכיוון ההכרעה שגם לשיטתו מחוסר כיפורים אינו כזב, וכפי שאכן כתבו נאמני ביתו הרדב"ז ומהר"י קורקוס והכס"מ, וכפי שמבואר בפירוש על מסכת סנהדרין שמיחוס לרמב"ם, אבל לפי המתבאר אין בדברים אלו הכרע: מדבריו בהלכות ביאת המקדש אין הכרע, משום שניתן להבין את הפטור ממלקות כנובע מכך שאיסור כניסת מחוסר כיפורים לעזרה לא נכתב במפורש בתורה אלא נלמד מדרשה. ואף מהדברים המובאים בשמו בפירושו לתלמוד אין הכרע, משום שהם סובלים מקשיים גדולים וצ"ע אם אכן יצאו מפי הרמב"ם.

-
6. העו שנזכרה בפסוק (שמות יב, ה), היא נקבת הגדי, ופסח אינו בא אלא מן הזכרים.
 7. וכפל האות י' בהל' יבום וחליצה (ח, יג) הוא רק לפי גרסת הדפוסים, אך בכתבי היד נכתב ב' אחת.
 8. פיהמ"ש גיטין ד, ג; שו"ת סי' ע, רפט (לחכמי לונדל), שא, שפט, תמט. רק פעם אחת מצינו לשון 'ז"ל', בסי' רסז.

שמ

הכרעת שער הקרבן והסברו לעדיפות מחוסר כיפורים על טומאת שרץ שאינה נדחית בציבור לדעת הרמב"ם

בשער הקרבן (פ"ב הערה 49) הזכיר בקצרה את הדיון בדעת הרמב"ם בנוגע למחוסר כיפורים בפסח הבא בטומאה ושלא הכריע בו, אך במקומות אחרים (פ"ב הערה 10; מילואים סי' מז אות ג) צידד שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי לעניין פסח, ונראה שסמך על דברי המפרש לקידוש החודש בשם הרמב"ם. ועוד כתב השער הקרבן שבמציאות שבה אין לו אפשרות להיטהר, דינו כטמא מת שטומאתו דחוייה בציבור, ולא כטמא שרץ שטומאתו אינה דחוייה בציבור לדעת הרמב"ם.⁹ וכך כתב (מילואים שם):

אם היו הציבור טמאי שרץ ואין להם מקוה לטבול, לכאורה נראה דעושין בטומאה גם לפי הרמב"ם, שהרי לכל הפירושים, הטעם שאינם עושים בטומאת שרץ הוא לא משום דהטומאה חמורה יותר, אלא משום דאפשר לטבול. אבל אם אי אפשר לטבול, דוחה. וכן להמפרשים בדעת הרמב"ם דשוחטין וזורקין על טמא שרץ, מכל מקום כיון דכעת אי אפשר לטבול, אין שוחטין וזורקין על יחיד בכהאי גוונא, וממילא ציבור עושים בטומאה [...].
וכמו כן מבואר בדברי המפרש להלכות קידוש החודש פ"ד ה"ו בשם הרמב"ם בפירוש הגמרא [...]. ואף דבעלמא שוחטין וזורקין על מחוסר כיפורים, ואם כן ציבור שהיו מחוסרי כיפורים ויכולים להביא כפרתן עושין בטהרה, מכל מקום כשאין להם בהמות, הטומאה מעכבת, וממילא עושין בטומאה, ופשוט.

אמנם לפי האמור, עצם הקביעה שמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי לדעת הרמב"ם, עדיין לא נתבססה כדבעי. וצ"ע.

9. ובשיעורי ר' דוד פוברסקי (סנהדרין יב, א אות תצד) התקשה בזה ולא תירץ: 'ואפילו אי נימא דמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי ואין לו דין זב, סוף סוף הא דעת הרמב"ם דרק טומאת מת נדחה ולא שאר טומאות, ואיך כתב לפרש בדברי הרמב"ם דבמחוסרי כפרה אין מעברין לכתחילה. וצ"ע'. ויעוין עוד בשיעורי הגרב"ד פוברסקי (סנהדרין יב, א אות שכד-שכז) שהאריך בזה, אך בסוף דבריו נשאר גם הוא בקושי. ובכלל דבריו הביא מה שתירץ בחידושי הגרי"ז מבריסק (על הרמב"ם ה"ל קידוש החודש ד, ו) שבמקרה של טמא מת שהוא גם מחוסר כפרה, מסכים הרמב"ם שטומאתו נדחית בציבור. ויש לדון בדברי הגרי"ז הללו, ואכמ"ל.